

ELŐSZÓ az adattári részhez

Életrajzi adattárunk személyi része elé néhány szó kívánczok eligazító és melegség gyanánt. Az alábbiakat azért érezzük szükségesnek előrebocsátani, hogy érthetővé tegyünk ennek az adattárnak a jellegét, esetleges fogyatékosait és a további kutatás számára valóban használhatóvá azokat az adatokat, amelyeket az egyes személyi címszavak alá rendeztünk.

Közel kétszázévtizedi munkánk során a következő forrásokból meríthettünk:

1) Elsődleges forrásul azok az Adatlapok szolgáltak, amelyeket személyes ismeret-ségeink és a Romániai Volt Politikai Foglyok Szövetsége megyei szervezeteinek tagnyilvántartása és egyéb iratanyagai alapján, valamint a sajtó, a televízió és az internetes lehetőségek útján igyekeztünk eljuttatni az egykori politikai elítéltekhez, illetve családtagjaikhoz. Hogy ez csak részben sikerült, annak többféle oka és magyarázata van: az 1956-os magyar forradalom óta eltelt fél évszázad s az azóta bekövetkezett politikai és társadalmi változások szerteszórták a nagyvilágba az egykori elítélteket, ennek következtében még azokat sem sikerült mind megtalálnunk, akiknek az 1989-es romániai változások utáni címét meg tudtuk szerezni.

Nem volt kevés azoknak az eseteknek a száma, amikor a megtalált egykori elítélt elhárította érdeklődésünket. Azt kellett tapasztalnunk, hogy a börtönből való szabadulás után még évtizedek múlva is élnek félelmek a nyilvánosság előtti szereplést – illetve annak esetleges következményeit – illetően. Ezeket a félelmeket (valamint az egész számbavétel tétjével szembeni közömbösséget) szeretnők többek között legyőzni ezzel a kiadványunkkal.

2) Nélkülözhetetlen forrásul szolgáltak (volna) a belügyi, bírósági és egyéb, az egykori politikai perekkel kapcsolatos anyagokat őrző levéltárak irattárai. Kutatómunkánk egyik vonulata ezekre irányult. Sajnos, részleges eredménnyel: a CNSAS központi levéltárában csak igen csekély eredményt tudtunk elérni, s a vidéki (és szak-)levéltárak még kevésbé nyíltak meg előttünk. Egyedül az egykori Magyar Autonóm Tartomány Katonai Ügyészségének a marosvásárhelyi Állami Levéltárba bekerült anyagát tanulmányozhattuk a maga teljességében. Az abból nyert személyi adatok sora azonban az érintettek politikai meghurcoltatásának csak első állomásait tárja fel: a letartóztatástól a bíróság elé állításig – a folytatásnak a CNSAS központi levéltárából kellett volna előkerülnie. Sajnos, ez a munka az elkövetkező évek-évtizedek nálunk szerencsésebb kutatóira marad.

Viszonylag nagyszámú dokumentum jutott el hozzánk az Adatlapokhoz csatolva.

A 118/1990-es kárpótlási törvényben megszabott juttatások elnyeréséhez beszerzett bizonyító iratok (ítéletkivonatok, szabadulólevél, utólagos igazolás) másolatait sokan elküldték, s az innen származó – valamint a Volt Politikai Foglyok Szövetsége megyei irodáiban esetleg megőrzött igazolási dossziékból megszerzett – iratok, ha töredékesen is (hiszen legtöbbször csak az illető személyre vonatkoztak), betekintést nyújtottak azokba az ügyekbe, amelyekkel az illető személy kapcsolatban volt. Ez persze nem pótolhatja a teljes bírósági ügyiratcsomók ismeretét.

3) Igyekeztünk hasznosítani a feldolgozás során az egykori elítéltek számos esetben kiadatlan visszaemlékezéseit vagy az azok alapján készült feldolgozásokat, valamint a – meglehetősen kevés – szaktörténelmi feltáró anyagot. Munkánk jellegénél fogva ezekből a konkrét tényanyagot igyekeztünk beemelni az egyes személyekről készített szócikkekbe. A „Források”-ról minden egyes szócikk esetében pontos tájékoztatást adunk. Ez egyrészt hitelesítheti a közölt adatokat, másrészt támpontot kínál az eljövendő kutatóknak egy-egy személyre vagy csoportra vonatkozólag.

Forrásaink feldolgozása során nemegyszer talákoztunk ellentmondó adatokkal. Mivel nem állt módunkban az egyes személyekre vonatkozó források teljes körű ismerete alapján ezeket az ellentmondásokat feloldani, szögletes zárójelben [...] – a forrás megjelölésével – a leghitelesebbnek tűnő adat mellett a többit is megadjuk.

A személyi szócikkekben foglaltakkal kapcsolatban a következőkre kell felhívunk a figyelmet:

A **név** látszólag a legproblémamentesebb adat. De itt is vannak eltérések a személy vállalt neve és a hivatalos iratokban szereplő névalak között, s nem csak a keresztnév egymástól eltérő magyar vagy román alakja miatt, hanem azért is, mert 1989 után kinek-kinek lehetősége volt arra, hogy az egyházi keresztségben nyert keresztnévét is felvegye.

Komolyabb gondot okoznak a román forrásokból (visszaemlékezések, román életrajzi adattárak) átvett – illetve onnan származó – nevek. A börtön körülményei között a magyar sorstárs csak hallott és emlékezetben megőrzött neve a hallás utáni kései lejegyzésben is módosul, amellett, hogy a magyar nyelvet nem ismerők (és nem csak az egykori sorstársak, hanem az adatokat feldolgozó kutatók is) olykor felcserélik a vezeték- és keresztnévet: Visky Ferenc neve pl. „Ferenc Visky” alakban az F betűnél szerepel az egyik román életrajzi lexikonban, Dobri Jánosé – két személyként, nagyjából azonos adatokkal – „Dobre Jenó” és „Dobzi János” alakban. Ezeket a névalakokat, forrásaik megjelölésével, utalószóként felvettük kötetünkbe.

A **születési hely és időpont** terén mutatkozó eltérések – bizonyos iratokat kitöltő tisztviselők pontatlanságán túl – elsősorban azzal magyarázhatók, hogy sok Adatlap nem az illető személytől, hanem hozzátartozótól, kései leszármazottól vagy közelebbi-távolabbi ismerőstől érkezett. Itt sem állt módunkban a hiteles adat kiszűrése, adott esetekben minden adatváltozatot megadtunk.

Az **ügyészégi-bírósági fázisokkal** (a letartóztatás helye és ideje, a bírósági tárgyalás időpontja, a bírósági fórum megnevezése, az első-, illetve másodfokú ítéletek) kap-

csolatos adatok tulajdonképpen csak a megfelelő iratok birtokában tekinthetők pontosaknak. Ahol levéltári források alapján dolgozhattunk (a MAT Katonai Ügyészségnek irattára, egyes ítéletek, ítéletkivonatok), ott ezek az adatok általában hitelesek (bár pl. a szabadulólevelekre rávezetett bírósági adatoknál bukkantunk pontatlanságra is). Az Adatlapokra az adatszolgáltató által beírtakban már sok a bizonytalanság, a hiányosság. Igen sok esetben azonban kizárólag ez volt a forrásunk ezzel az adatsorral kapcsolatban. A továbbiakra nézve tehát ezek az adatok csak kellő óvatossággal használhatók.

Vonatkozik ez az ítéletben kirótt évek számára is. Az ítélet ugyanis olykor módosul másodfokon vagy a Legfelső Bíróság utólagos határozata, esetleg a kegyelmi kérvényre született Elnöki Tanácsi döntés alapján, amit nem minden esetben tartanak számon az elítélttel egy csoportban lévő társak. Márpedig nem egy esetben csak egy-egy ilyen csoportos összesítésből tudtuk az ítéletre vonatkozó adatot beírni.

A **börtönévek helyszíneire és időtartamaira** vonatkozó adatok még bizonytalanabbak. Csak igen kevés kitűnő emlékezőtehetségű ember képes dátumszerűen felsorolni azokat a helyeket, ahol börtönévei alatt megfordult. A legtöbb esetben, még a közvetlen forrásból származó adatokban is, sok a bizonytalanság, az általánosság. Pontos adatokat a kutatás majd csak az egykori elítéltek személyi dossziéinak (illetve az elítéltet a börtönévek alatt végigkísérő törzslapnak) az ismeretében szerezhet, ugyanis azokon minden esemény rögzítésre került. Csak egy – egészen különleges – példa: a Szoboszlai-perben elítélt Bánffy István, aki második világháborús hadirokkantként, múltábal került börtönbe, 1960/61 telén a Duna-deltában azt kérvényezi, hogy a nádvágásnál tönkrement múltába helyett felesége a tartalék múltábat beküldhesse. A kérvényre rá van írva a válasz is: „Nu se aprobă.” – Nem engedélyezzük. A levéltári anyaggal dolgozó kutató tehát bizonyára igen sok ponton tudja majd kiegészíteni, helyesbíteni ezt az adatsort is.

Ugyancsak vannak bizonytalanságok a szabadulás időpontja és körülményei tekintetében. A szabadulólevelet annak a katonai alakulatnak az irodájában állították ki, ahová az illető börtönegység vagy kényszermunkatábor tartozott. Évtizedekkel később a szabadulás helyeként az Adatlapra – sok esetben még az azt közvetlenül kitöltő egykori elítélt esetében is – a kiállító alakulat helye került, holott Ostrovon vagy Mácinben például soha nem volt kényszermunkatábor, azoknak a kolóniáknak az elítélteit viszont, amelyek hozzájuk tartoztak, innen engedték szabadon.

A **szabadulás utáni élettörténet** adatait azért vettük fel Adatlapunk kérdései közé, s azért igyekeztünk ezeket az adatokat az egyes szócikkekben feldolgozni, mert a büntetését letöltött volt elítélt szabadulás utáni sorsa igen sok esetben a börtönévek folytatása. Nem csak azért, mert a szabadulás után sokakra évekig tartó kényszerlakhely várt, hanem mert a végleges szabadlára helyezés során „büntetett előéletük” elkísérte őket sokszor egészen a diktatúra összeomlásáig. Természetes, hogy ilyen adatokkal csak azokra vonatkozóan rendelkezünk – s itt is csak az esetek nagyobb részében –, akiket (vagy közvetlen hozzátartozóikat) Adatlapunkkal el tudunk érni.

A **Források** rovatában egyrészt számot akartunk adni arról, hogy honnan származnak adataink, másrészt jelezni akartuk azokat a nyomtatásban megjelent anyagokat,

amelyekből egy-egy személyre vonatkozólag a kötetünkben közölt szikár adatoknál többet tudhat meg az érdeklődő és a kutató. Ezek között a források között vannak az utóbbi években megjelent dokumentumkiadványok is, amelyek mélységben segítenek feltárni egy-egy esetet és összefüggéseit. Szeretnénk remélni, hogy az elkövetkező években ez utóbbiak száma szaporodni fog, s az egyes sorsokra vonatkozó ténybeli – és a tények összefüggéseit feltáró – ismereteink is sokasodni, mélyülni fognak.

A források kiegészítésére szolgál a kötetbe beillesztett **Irodalom** is. Ebben a korszakra és az 1956-os magyar forradalom romániai hatására vonatkozó művek, tanulmányok, cikkek, visszaemlékezések adatait sorakoztattuk fel, gondolva azokra, akik a téma helyi vonatkozásait szeretnék mélyebben megismerni.

Kötetünk megjelenésének alkalmá – és az idő szorítása – nem tette lehetővé, hogy az 1956–1965 közötti időszakhoz hasonló aprólékossággal feldolgozzuk azt az adatanyagot, amely munkánk során az 1956 előtti, illetve 1965 utáni évtizedek politikai üldöztetéseivel kapcsolatban hozzánk eljutott. Az említett időszakok feldolgozása külön feladat lehet – s reméljük, a jövőben erre is akadnak majd vállalkozók.

Éppen őrējük – meg természetesen a felhívásainkra válaszolókra – gondolva, úgy érezzük, hogy a **Függelékben**, e kiadvány egységének kockáztatása árán is, közzétehetjük az említett időszakokban politikai üldöztetést szenvedett erdélyi magyarokra vonatkozólag begyűlt anyagból legalább az alap-adatokat: a név után születésük helyét és időpontját.

Külön névsorba foglalva, ugyancsak a Függelékben helyeztük el az 1956-os magyar forradalommal kapcsolatos román perek elítélteit. E témakörre vonatkozólag önálló kutatást nem folytattunk, adataink Ioana Boca e témában alapvető könyvére, illetve az Analele Sighet 8. kötetében megjelent írásokra támaszkodnak. Kötetünk főrészében viszont megtalálja a kereső azoknak a románoknak az adatait, akik a nagy magyar perekben (Szoboszlai-, Sass Kálmán-per stb.) voltak elítélve.

Készült a kötethez egy rendhagyó **Helynévmutató** is. Rendhagyó azért, mert az életrajzi adattárunk főrészében szereplők életútjának csak legfontosabb helyszíneit dolgoztuk fel benne: születésük és „civil” életpályájuk adatait, mégpedig helységenként az illetők nevének felsorolásával. Ezzel is szeretnők ráirányítani a figyelmet azokra, akik egy-egy településről annak idején vállalták a szenvedést, a börtönt is, mindnyájunk jobb jövőjéért.

Mert ebbe a jövőbe az ő emléküknak is be kell épülnie, hasonlóan az 1848-as szabadságharc hőseiéhez, akiket az utolsó 48-as honvéd sírba szállásáig közösségük megbecsülése övezett, s sírjaikat ma is nem egy helyen kegyelettel számon tartják és gondozzák.

Ez a könyv tehát nem lezárása egy munkának, hanem a kezdete. És mindnyájunk dolga, hogy milyen lesz a folytatás.

D. Gy.